

(*El Tanzimat organizacio de la Turquia Actual*, Madrid 1854) ve yakın dönemlerde Türkçe'ye (*Türkiye 1850*, trc. Cemal Karaağaçlı, İstanbul, ts.; *Osmanlıda Modernleşme Sancısı*, trc. Cemal Aydın, İstanbul 1998) çevrilmiştir. Ubcini'nin mektupları Türkiye tarihi üzerine araştırma yapanlar için önemli bir kaynak teşkil etmiştir. **2.** *La question d'orient devant l'Europe. Documents officiels, manifestes, notes, circulaires, etc. depuis l'origine du différend, onnotés et précédés d'une composition de la question des lieux-saints* (Paris 1854). Şark meselesinin yeniden alevlenmesi, Türk-Rus ilişkilerinin giderek gerginleşmesi üzerine kaleme alınan bir eserdir. Müellif, Rus ve Osmanlı devletlerince yayımlanan resmî belgelerden yola çıkarak Avrupa kamuoyunu aydınlatmayı amaçlar. Prens Mençikof'un İstanbul'a gelip Bâbüali'ye ilk notayı vermesiyle başlayan eser (5 Mayıs 1853) Rus Başvekili Nesselrode'un yayımladığı son genelgeye kadar (6 Haziran 1853) uzanır. Eserde sorunun kökenine inilir ve kutsal yerlerle ilgili zaman zaman geriye dönük ayrıntılara da yer verilir. **3.** *La Turquie actuelle* (Paris 1855). Eserde 1839 Tanzimat Fermanı'yla açılan yeni dönemdeki gelişmeler ele alınır. Müellifin daha önce yayımlanan mektuplarıyla bu eser arasındaki benzerlikler dikkati çekmektedir. Burada devletin yeniden yapılanması, kurumlar, saray, bürokratik ve askerî durum, günlük yaşam, Türkiye'de kadının konumu, gelenek ve görenekler büyük ölçüde kişisel gözlemlere dayanılarak açıklanmaktadır. Eser Türkçe'ye de çevrilmiştir (*1855'te Türkiye*, trc. Ayda Düz, I-II, İstanbul 1977). **4.** *Provinces danubiennes et romaines* (Paris 1864). Eflak ve Boğdan prenslikleri tarihine dairdir. Burada prensliklerin 1848 yılındaki faaliyetleri hakkında açıklamalarda bulunmuştur. **5.** *Les serbes de Turquie, études, statistiques et politiques de Serbie, le Montenegro et les pays serbes adjacents* (Paris 1865). Müellif bu çalışmasına 1871'de kaleme aldığı *Constitution de la principauté de Serbie* adlı eseriyle katkıda bulunmuştur. Bu eserlerinde Ubcini, Rum ve Slav nüfusu karşısında maddî ve mânevî açıdan Osmanlı varlığının giderek zayıfladığına dikkati çekmektedir. **6.** *Etudes historiques sur les populations chrétiennes de la Turquie d'Europe* (Paris 1867). **7.** *Etat présent de l'Empire ottoman statistique gouvernement, administration, finances, armée, communa-*

utés non musulmans etc, etc. d'après le salnamèh (annuaire impérial) pour l'année 1293 de l'hégire (1875-1876) et les documents officiels les plus récents... (Paris 1876). Müellifin Pavet de Courteille ile birlikte yaptığı, devlet salnâmesindeki verilerin güncelleştirilip Fransızca'ya çevrilmesine yönelik önemli bir çalışmadır. **8.** *La constitution ottomane du 7 zilhidje 1293 (23 décembre 1876), expliquée et annotée* (Paris 1877).

BİBLİYOGRAFYA :

R. H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire: 1856-1876*, Princeton 1963, s. 460; A. Paul, "Nécrologie", *Bulletin de la société de géographie de Marseille* (Marseille 1884), s. 396-397; Corneliu Diaconovich, "Ubcini", *Enciclopedia română*, Sibiu 1904, s. 1150; "Ubcini", *TA*, XXXII, 473; Stefanos Yerasimos, "Ubcini, Jean-Henri", *DBİst.A*, VII, 319.

ZEKİ ARIKAN

UBÛDİYYET

(العبودية)

Zâhirî ve bâtinî açıdan
Allah'a tam kulluğu ifade eden
tasavvuf terimi.

İslâmî literatürde insanın Allah'a karşı hürmet, tevazu, sevgi ve itaatini göstermek, rızasını elde etmek niyetiyle ortaya koyduğu dinî içerikli davranışlar için **ibâdet**, hayatını daima Allah'a karşı saygı ve itaat bilinci içinde sürdürmesi şeklindeki kulluk duyarlılığı için de **ubûdiyyet** ve **ubûdet** kelimeleri kullanılmıştır. İbadette belirli fiilleri yerine getirme öne çıkarken ubûdiyyette bu fillerle kazanılan hal, ahlâkî ve mânevî öz ağır basmaktadır. Tasavvuf kaynaklarında genellikle bu hal ve şuur üzerinde daha fazla durulmuş, ubûdiyyetin ibadetten üstün sayıldığı ileri sürülmüş, ibadetin gayesinin ubûdiyyet makamına ulaşmak olduğu belirtilmiştir. İbadetlerin daha çok bâtinî ve ruhanî özelliklerini ele alan sûfiler, ibadeti kulun yapmak veya yapmamakla sorumlu tutulduğu zâhirî davranışlardan ibaret görmeyip kulun ruhen kemale ermesine ve sonuçta Allah'a yakınlaşmasına vasita olan kalbin her türlü amel ve halini ibadet kabul etmişler ve bu kapsamlı anlamı daha çok ubûdiyyet kavramıyla dile getirmişlerdir. Bu anlamda sûfiler âbid ile (zâhirî ibadetleri yerine getiren) abd (zâhirî ve bâtinî açıdan kul) arasında ayırım yapmışlar, abdin ubûdiyyet sıfatıyla nitelenen kimse olarak âbidden üstünlüğünü savunmuşlar, Hz. Peygamber'e Kur'an'da abd ismiyle hitap edil-

mesini (el-İsrâ 17/1; en-Necm 53/10) buna delil göstermişlerdir (aynca bk. ABD).

İlk sûfilerden Kuşeyrî'ye göre ubûdiyyet sûfilerin makam ve hallerinden biridir. Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'sinde adı geçen (s. 340-344) ilk dönem mutasavvıflarının ubûdiyyet hakkındaki görüşleri incelendiğinde terimin, kulun kulluğun gereği olarak emir ve yasakları yerine getirip varlık âleminde vuku bulan her şeyi Hak'tan bilmesi, irade ve tedbiri terketmesi, Allah'a zevk, muhabbet ve şevkle kullukta bulunması, sa-dece rabbi müşahede etmesi, kendisiyle ilgili konularda Hak'tan razı olması, diğer yaratılmışlara ve insanlara hoşgörü ile davranması ve kalben Hak'a yönelik her an Hak ile meşgul olması, Hak'ın dışındaki şeylere sabretmesi gibi halleri ifade ettiği görülmektedir. Resûl-i Ekrem'in, "Dirheme kul olanın burnu yerde sürünsün, dirheme köle olan kahrolsun, kesesine esir olan hor ve hakir olsun" uyarısını (Buhârî, "Rikâk", 10) dikkate alan sûfiler, nefsinin tezkiye etmeyip Hak'a kul olmayan kişinin Hak'ın dışındaki şeylere köle olacağını, kulluğa gerçek anlamda lâyık olanın ancak Allah olduğunu, "Ben cinleri ve insanları yalnız bana kulluk etsinler diye yaratmıştım" âyetinde zikredilen (*ez-Zâriyât* 51/56) kulluktan maksadın Allah'ı bilmek (mârifetullah), bilmekten maksadın ise O'nu bilmek (tevhid) olduğunu belirtmişlerdir.

Tasavvufta ubûdiyyet hürriyet kelimesiyle birlikte ele alınmış, Allah'a kulluğunu her açıdan lâyıkıyla yerine getiren sâlikin dünyevî ve nefsanî her şeye yönelik kölelikten kurtulup mânevî hürriyete ulaşacağı ileri sürülmüştür. Bu noktaya dikkat çeken Hallâc-ı Mansûr hür olmak isteyenlere ubûdiyyeti tavsiye etmekte, kulluk görevlerini eksiksiz yerine getirenlerin bu görevleri ifa ederken hiçbir zorluk ve sıkıntı çekmeden hürriyetlerine kavuşacaklarını söylemektedir. Buna göre insanın Allah'a kul ve köle olmaktan başka çaresinin bulunmadığı, fitratının bunu gerektirdiği, aksi takdirde mâsivâyâ, beşerî arzulara ve hırslarına teslim olacağı, bunun da kalp hürriyetine ters düşeceği vurgulanmaktadır. Cüneyd-i Bağdâdî'ye göre âriflerin en son makamı hürriyettir ve bu makama ulaşanlara "ahrâr" denir (*Serrâc*, s. 364). Muhyiddin İbnü'l-Arabî sûfilerin, "Hürriyet kul ve köle olmayı talep etmektir" şeklindeki hürriyet-kölelik karşıtlığı üzerine kurulan tariflerini eksik bulur. Ona göre kul için hürriyet asla söz konusu edilemez. Çünkü gerçek kul âzat kabul etmeyecek şekilde Allah'a köle olan kim-

sedir. Kulluk insanın zatı vasfıdır. Bu anlamda hürriyet gerçekte Allah'ın hakkıdır ve kul Allah'a ihtiyaç duyduğu sürece mutlak anlamda hür olamaz. Ancak kul kulluk sıfatından çıkıp Hakk'ın sıfatlarıyla nitelendiğinde (Hakk'ın kulun gören gözü, işiten kulağı olması gibi) hürriyet makamından pay olsa bile bu durum onun hür ismiyle anılmasına yetmemektedir. İnsan bu mertebede ancak "kul değil" şeklinde olumsuz bir nitelemeyle anlatılabilir. Bu ise insanı zatı sıfatı olan Allah'a kul ve köle olmaktan asla çıkarmaz. Zira insan âlemdeki bütün varlıklar gibi Allah karşısında mutlak bir zillet ve muhtaçlık içerisindedir (*el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, II, 502-503). Kulun hürriyetinden bahsedilecekse bunun yalnız mâsivâyâ yönelik gerçekleşebileceğini söyleyen İbnü'l-Arabî'ye göre kulun mâsivâdan hür olması, "Şüphesiz kullarım üzerinde senin (şeytan) bir hâkimiyetin yoktur" âyetinde (el-Hicr 15/42) işaret edildiği gibi Hakk'ın dışındaki bütün otoritelerden ruhen âzâde olması, hiçbir şeyin kendisi üzerinde hak iddia edemeyecek bir mertebeye ulaşmasıdır. Dolayısıyla mutlak kulluk uzlet, halvet, fakr, terk ve melâmet gibi hallerle gerçekleştirilen bir makamdır. İbnü'l-Arabî bu makamın kendisi için de gerçekleştiğini, bu makamda iken hiçbir şeye sahip olmadığını, sahip olsa bile hemen onu başışlayarak ondan kurtulduğunu, mutlak kulluk (abdiyyet) makamının her mertebe ve hal gibi Hz. Peygamber'e ait bulunduğunu söyler.

Süffiler, ibadetle ubüdiyyet arasında bir fark gözettilikleri gibi ubüdeti de ubüdiyyetten daha üstün bir merite kabul etmişlerdir. Bu terimler arasındaki farklılığa işaret eden ilk süffiler Kuşeyrî'nin müridi Ebû Ali ed-Dekkâk ile Hakîm et-Tirmizî'dir. Dekkâk'a göre Allah'a kulluğun ibadet, ubüdiyyet ve ubüdet olmak üzere üç şekli vardır. İbadet ilme'l-yakîn (avam), ubüdiyyet ayne'l-yakîn (havâs), ubüdet hakka'l-yakîn (havâssü'l-havâs) mertebesindeki sâlikler için söz konusudur. Bir başka taksime göre ibadet mücâhede sahibi içindir, çünkü o amel sahibidir ve bir karşılık beklentisi vardır. Ubüdiyyet mükabede (sıkıntı) sahibi içindir. Çünkü o hal sahibidir ve rıza, teslimiyet içindedir. Ubüdet ise Hakk'a teveccüh ve murakabede bulunan müşahede ehlinin sıfatıdır ve tam teslimiyet ve muhabbet üzeredir (Kuşeyrî, s. 341). Buna göre ubüdet sülûkte ulaşılan son mertebelerden biridir. Bu mertebede sâlik mecazi varlığından geçerek Hakk'ın gerçek varlığıyla var olup mahv halinden

sahva geçer. Artık onun bütün fiilleri Hakk'ın tecellisidir. Hakîm et-Tirmizî'nin görüşlerine katılan İbnü'l-Arabî ubüdiyyet ve abd kelimelerinden eş anlamlı diye söz eder. Çünkü ubüdiyyet kulun bir niteliğidir ve ubüdiyyet hakkında söylenen her şey kulun makam ve anlamıyla örtüşmektedir. İbnü'l-Arabî ubüdiyyeti kuldaki zatı muhtaçlık ve zillet özelliğine bağlı bir nisbet olarak kabul eder. Buna göre ubüdiyyet kul ile kendisindeki kulluk özelliği arasındaki bir ilişkidir. "Zorunlu kulluk" anlamına gelen ubüdet ise bütün nisbetlerden arınmıştır; ne Allah'a ne de kendine nisbet edilir. Ubüdet makamının son derece çetin bir makam olduğunu söyleyen İbnü'l-Arabî'ye göre bu makamda bulunan sâlik herhangi bir nisbet olmadığı için hem kuldur hem kul olmayandır (*el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, II, 214-216). İsmâil Hakî Bursavî ise ibadeti fiiller, ubüdiyyeti sıfatlar, ubüdeti zat mertebesiyle irtibatlı şekilde izah eder ve, "Ey insanlar, rabbinize kulluk edin!" âyetinin (el-Bakara 2/21) her üç mertebeyi de kapsadığını söyler (Seyyid Mustafa Râsim Efendi, s. 775).

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre kulluk şer'î mânasının ötesinde aynı zamanda bir varlık durumuna işaret eder. Kulluk iki kısma ayrılır: Zatî kulluk ve emrî kulluk. Fitrî, umumi, aslî ve mutlak kulluk şeklinde de isimlendirilen zatî kulluk, "Debelenen hiçbir varlık yoktur ki Allah onun perçeminden tutmuş olmasın" âyetinde (Hûd 11/56) bildirilen sadece insan ve cinlerin değil âlemdeki bütün varlıkların Allah karşısındaki mutlak kölelik, horluk ve muhtaçlığı anlamındadır. İbnü'l-Arabî'nin tekvinî emirle (var oluş hali) açıkladığı bu durum bütün mahlûkatın yaratılıştaki kulluğunu bildirir. "Gökte ve yerde olanların tamamı Allah'ı tesbih eder" âyeti (el-Cum'a 62/1) buna delildir. Hakk'ın kulları olan mâsivânın burada bir mükellefiyeti ve iradesi söz konusu değildir. Teklifî emirle (sorumluluk hali) ilişkili emrî kulluk ise nebîler ve resuller aracılığıyla bildirilen emir ve yasakların yerine getirilmesinden ibaret olup mükellefiyet gerektiren kulluktur. Bu zâhirî ibadet kavramıyla benzer. Dolayısıyla aslî kulluk mümkün varlıkların zatlarının gereği olan kulluk iken vaz'î, hususî ve fer'î kulluk şeklinde adlandırılan emrî kulluk kulun efendisine karşı yapması gereken ibadetlerle ulaşılan bir makamdır. İbnü'l-Arabî ubüdiyyeti tasarruf (eylem) ve imkân ubüdiyyeti şeklinde ikiye ayırır; tasarruf ubüdiyyetinin kulun fiilî iradesinin var olduğunu dikkate alanlar için söz konusu olduğunu, Allah ehli nazarında

gerçekte tasarruf ubüdiyyetinin bulunmadığını söyler. İmkân ubüdiyyeti konusunda ise bütün süffilerin aynı görüşte olduğunu belirtir. Çünkü bu ubüdiyyet mümkün varlık için zatı gereği var olan bir özelliğdir; dolayısıyla kulun ubüdiyyeti terki kesinlikle söz konusu değildir (*el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, II, 215-216).

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *Lüma'*: *İslâm Tasavvufu* (trc. H. Kâmil Yılmaz), İstanbul 1996, s. 364; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 340-344; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), II, 214-216, 502-503; İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Min-hâcü'l-fukarâ: Mevlevî Âdâb ve Erkânı, Tasavvuf İstihlakları* (haz. Safi Arpağuş), İstanbul 2008, s. 300-304; Seyyid Mustafa Râsim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü: İstihlâhât-ı İnsân-ı Kâmil* (haz. İhsan Kara), İstanbul 2008, s. 775-778; Mustafa Çakmaklıoğlu, *İbâdetlerin Tasavvufî Yorumu: Muhyiddin İbn Arabî Örneği*, Ankara 2009, s. 66-83; Süleyman Uludağ, "İbadet", *DİA*, XIX, 247; Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", a.e., XIX, 233.

SEMİH CEYHAN

Ûc b. UNUK (عوج بن عنق)

İsrâiliyat kaynaklı efsanevî bir dev.

İslâmî kaynaklarda bu varlığın adı hakkında Ûc (Âc) b. Ûk (Anak / Anâk) şeklinde farklı rivayetler de vardır. Muhammed b. Ahmed el-Ezherî doğrusunun Ûc b. Ûk olduğunu belirtmekte (*Tehzîbü'l-luğâ*, III, 49; krş. *Tâcü'l-ârûs*, "avc" md.), bazı kaynaklarda ise Unuk'un (Anâk) onun annesi, Uk'un da babası olduğu nakledilmektedir (Sa'lebî, s. 241; Kisâî, s. 233). Firûzâbâdî'ye göre Ûk, Ûc et-Tavîl'in babasıdır ve bu kelimenin Unuk şeklinde kullanımını yanlıştır (*Kâmûs*, "avk" md.). İlk müfessirlerden Mukâtil b. Süleyman onun adını Ûc b. Anâk bint Âdem olarak vermektedir (*Tefsîr*, I, 291-292). Kâ'b el-Ahbâr'ın naklettiğine göre Ûc'un babası Hâbil'i öldüren Kâbil, annesi de Kâbil'in kız kardeşi Anâk'tır. Yirmi yaşında iken babası, 200 yaşında iken annesi ölmüştür. Ûc, annesini öldürmek isteyen şeytana engel olmuş, bunu gören annesi de uzun ömürlü ve güçlü olması için ona dua etmiş ve bu dua kabul edilmiştir. Ûc'un 3300 veya 23.333 arşın boyunda olduğu ve 3000 yıl yaşadığı nakledilmektedir (Sa'lebî, s. 241; Kisâî, s. 233).

Denizler yükseldiğinde ancak topuklarına kadar çıkmakta, yürüdüğünde topuklar titremekte, ağıladığında gözlerinden akan yaşlar bir nehir oluşturmakta, günde bir defa iki iri fil yemek, deniz kena-